

Olja og krisa

Røde Fane har mottraff dette innlegget som et bidrag til diskusjonen om oljas betydning for norsk økonomi og dens innvirkning på krisa. Artikkelforfatteren hevder at det under høykonjunkturen i 1973–74 var tendenser i partiets propaganda til å overvurdere muligheten for at olja kunne redde Norge unna krisa. I tillegg fikk olja skylda for nesten all som var galt i kapitaliststaten Norge. Nå synes han at det har vært tendenser til å undervurdere betydninga av at oljepengene kan gi staten et visst spillerom for å påvirke krisa. Han kommer samtidig med en del fakta som belyser oljas faktiske betydning og oppsummerer utviklinga i statens oljepolitikk.

Vi oppfordrer flere til å komme med bidrag til denne diskusjonen.

OLJA OG KRISA

Olja i norsk økonomi til nå

Regjeringa og borgerskapet satsa på politikken med å ta oljeinntektene på forskudd for å berge landets kapitalister over krisa. Denne politikken strakk ikke til, de har gitt den på båten. I stedet krever de at folk skal «stramme inn livreima». Årsak: For det ene undervurderte regjeringa krisas natur og varighet. For det andre undervurderte den vanskene med å produsere olje i Nordsjøen.

Olja er ikke blitt det store trumfkortet for DNA. I dette punktet skal vi sette virkeligheten opp mot sosialdemokratens planer.

Produksjon av olje og gass

Vi tar en titt på planene i ulike stortingsmeldinger (stmld) og sammenlikner med kalde fakta. Talla gjelder oljeekvivalenter (dvs. gass og olje omregna til oljebasis, regna i millioner tonn.)

Planene var:	1976	1977	1978	1980
stmld 25, 73/74			65	90
stmld 50, 74/75				85
stmld 81, 74/75	25	32	50	80
stmld 75, 76/77		20-25		65-70
Og produksjonen ble:	14	17		

Som vi ser ligger produksjonen langt etter planen til nå. Tendensen i 1978 peker i retning av en produksjon på 30 millioner tonn — en økning, men fortsatt langt fra planen.

Statens oljeinntekter

Det var ikke minst de svære statsinntektene som skulle sørge for et «kvalita-

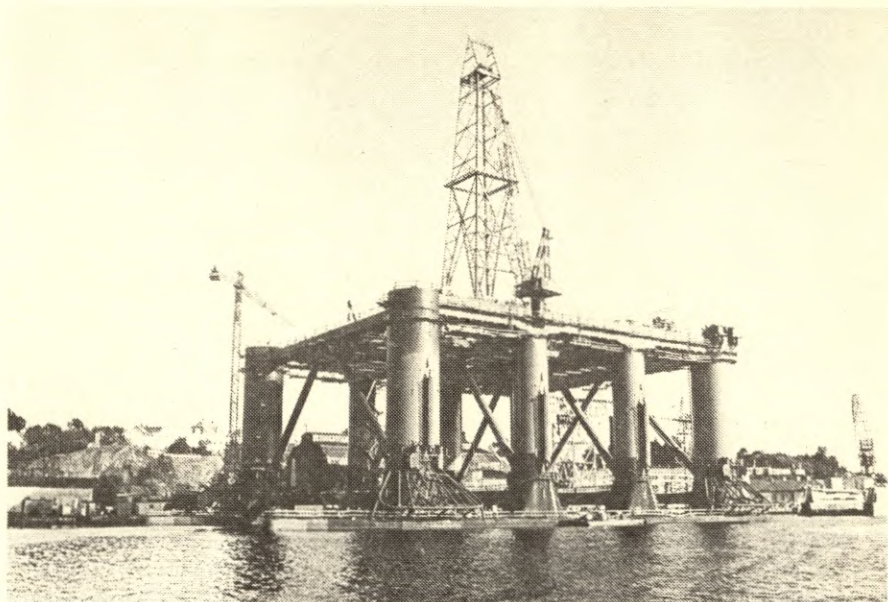
tivt bedre samfunn», som DNA skrøyt av. Ifølge «oljemeldinga» (stmld 25, 73/74), skulle staten i 1978 håve inn 8—12 milliarder (74-priser). Dette viste seg å være fugler på taket. Allerede i regjerings langtidspprogram (stmld 75, 76/77), var anslaget senka til 5—8 milliarder. I statsbudsjettet for 1978 til 4 milliarder. Og ifølge Finansdepartementets budsjettkontor er anslaget for innbetalt skatt/royalty nå på 3,4 milliarder for 1978.

I 1976 og 1977 var innbetalt skatt/royalty på 1,9 og 3,1 milliarder. Dette er langt under planen og veier nokså lett i statsbudsjettet på henholdsvis 41 og 47 milliarder. Staten har fått mindre å rutte med og det «kvalitativt bedre samfunnet», ser vi lite til. Derimot ser vi innstramning og nedskjæring på alle hold.

Kostnadsekspløsion

På grunn av den veldige kostnadsekspløsionen har regjeringa og oljemonopolene sprøyt inn langt flere milliarder i Nordsjøen enn planlagt. De har bundet enorme kapitalbeløp der — dels på bekostning av andre formål. Fra juni 1973 til juni 1976 økte kostnadsanslaget på Ekofiskfeltet fra vel 8 milliarder til ca. 22 milliarder (169prosent) og på Frigg-feltet fra ca. 3 milliarder til ca. 17 milliarder (414 prosent). Statfjordfeltets anslag har økt fra ca. 17 milliarder i des. 1974 til ca. 40 milliarder høsten 1977! (stmld 21, 76/77).

På den ene sida betyr dette økte markeder for verkstedsindustrien, men på den andre sida trangere kår for andre sektorer. Så skal byrdene veltes over på arbeiderklassen pga. at den digre gjøkungen som er kommet i reiret Norge, sluker så

På grunn av de veldige kostnadseksplasjonene har regjeringa sprøyta inn langt flere milliarder enn planlagt i Nordsjøen.

svære ressurser (se punktet om statsgjelda).

Handelsbalanse

Regjeringa lovte i stmlid 50, 74/75 at oljeinntektene ville legge grunnlaget for enorme overskudd på handelsbalansen fra og med 1977. Nok et løfte som falt i fisk.

Driftsunderskuddet overfor utlandet har langt overgått anslagene. F.eks. venta regjeringa i nasjonalbudsjettet for 1977 et underskudd på 5,8 milliarder, mens det ble på hele 20 milliarder! (Økonomisk utsyn).

Men det er feil å kaste all skyld på olja, for årsakene til underskuddene er også svikt i tradisjonell eksport sammen med økt import av forbruksvarer til borgere

som har skodd seg på lønnsnedslagene de siste åra.

Men svikten i oljesektoren har også bidratt sterkt til underskuddene. På den ene sida har oljeeksporten blitt langt mindre enn venta. Planene for 1977 var f.eks. på 8 milliarder mens eksporten blei «bare» på 8 milliarder, (nasjonalbudsjettet, 1978). På den andre sida førte kostnadseksplasjonen på investeringer og varer til oljesektoren til langt høyere importtall: Mens planene for import var 6,6 milliarder i 1976, blei den på 9,3 milliarder.

Men olja er ikke nå lenger en minuspost i utenriksregnskapet. 1977 var det første år sektoren eksporterte mer enn den importerte, overskuddet var på 1,3 milliarder ifølge nasjonalbudsjettet.

OLJA OG KRISA

Stats- og nasjonalgjelda til utlandet

Det har vært en god del snakk om «å leve over evne» og om utenlandsgjelda.

Utenlandsgjelda har økt i takt med stigende handelsunderskudd og vil komme opp i 100 milliarder i 1978, langt over regjeringas planer. I noen år har nasjonen brukt langt mer enn det er produsert, opptil 10% mer enn bruttonasjonalproduktet i 1977. Gjennom Kleppes lånepolitikk har nasjonen levd på krita.

Men det er sjølsagt ikke arbeidsfolk som har levd over evne, reallønna har som kjent stagnert og gått tilbake de siste åra. Det er tvertimot nettopp monopolen innen olje- og sjøfartsnæringa som står for brorparten av utenlandsgjelda. Av nasjonalgjelda i 1977 på 80 milliarder, skyldte oljeselskapene 35 milliarder og rederne ca. 20. Men det skjer nå en endring innafor oljesektoren. Mens nettogjeldsøkninga i 1977 var på 10 milliarder, ventes ikke noe netto opplåningsbehov i 1978. En avspeiling av at sektoren har større eksport enn import, går med overskudd overfor utlandet.

Med dette inntre et nytt stadium: Bankene og oljemonopolene i USA og EEC

begynner nå å høste profitten fra sine investeringer og lån. I 1978 er det venta at det bli utbetalt 1,8 milliarder i renter og utbytte til utlandet.

Lånepolitikk, innstramming og profitt

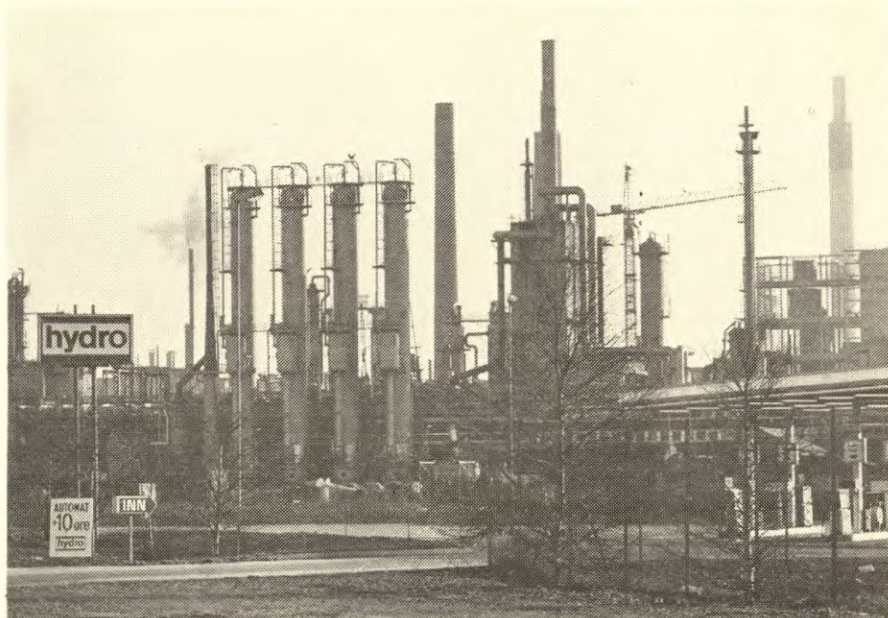
På grunnlag av forventede skatteinntekter på olja, har også staten lånt milliarder i utlandet. Noe av dette er brukt i Kleppe-pakker ved tariff- og jordbruksoppgjør. Enda mer er brukt til støtte for konkursramma industri osv. Men nå strammes det inn på lånepolitikken. Utenlandslånene i Kleppepakka, beregna for tariffoppgjøret, blir ytterst magre. Utenlandslån til all konkurssramma industri stanses, bare ekspansive monopoler får statsstøtte. Utenlandslån til «store reformplaner» strammes inn, nå skal de «revideres». Hensikten med kursendringene er å salte på oljeprofittene. Å sikre mest mulig av merverdien fra olja til profitt for Rockefeller, Statoil, Saga osv., osv. Å sikre overskudd til å oppfylle noe av drømmene om statlig kapitaleksport på opptil 200—300 milliarder som Finansdepartementets folk drømte om i 1975.

Olja i åra framover

Overproduksjon

Siden våren 1977 har overproduksjon av olje vært et faktum. Dels kommer dette til uttrykk ved at den offisielle OPEC-prisen ble uendret etter møte i Caracas i

des. 1977. Dels ved at noen produsentland selger råolje med betydelige rabatter til kontraktkjøpere. Videre er prisene på «spot-markedet» 2—30 cents pr. tønne under kontraktprisene. Også Nordsjøprodusentene har senka prisene. Ekofisk-

Artikkelforfatteren tror ikke at det bli priskrakk på olja, på tross av overproduksjonskrisa.

olje selges nå til 13,80 dollars mot tidligere 13,90. Allikevel er dette over markedslederen, Arabian Light, som er OPEC's offisielle pris, (Petroleum Intelligence Weekly, 6. feb. 1978).

Omfanget av overproduksjonen vises ved at kapasitetsutnyttelsen i OPEC bare er på 78 prosent. Allikevel sier ikke dette alt. For OPEC's andel av verdensproduksjonen har sunket fra 53,5 til 50 prosent i de fire siste åra. Overproduksjonen slår derfor spesielt hardt ut her. Men andre deler av verden har økt sin andel og produserer for fullt. Det gjelder f.eks. Kina, Sovjet, Alaska og Nordsjøen. Videre er det endringer mellom de ulike typer olje. Ekofisk selger f.eks. sin svovelfattige olje for full musikk ettersom raffineriene i Vest-Europa og USA foretrekker denne

typen, mens det gigantiske Es Sider-feltet i Libya (OPEC), har fått lide for det.

Men alt i alt: Det er overproduksjon på olje (Petroleum Economist, Jan 1978).

Priskrakk

Vil overproduksjonen slå ut i priskrakk som slår bunnen ut av oljeeventyret?

La oss først se hva som hendte under krisa i 1975. Da økte faktisk oljeprisen med 10 prosent. Selv om produksjonsindeksen *sank* fra 97,6 poeng i 1974, til bare 92,7 i 1975. Altså: Da krisa var sterkere enn nå internasjonalt, steg oljeprisen. Bare to ting kan forklare dette: For det ene at det er et uttrykk for den 3. verdens kamp mot utbytting og mot imperialismens politikk med å kjøpe billig og selge

OLJA OG KRISA

dyrt. For det andre at de internasjonale oljemonopolene samarbeidet om å holde prisene oppe, mens de kutta produksjonen. Men hvis først krisa blir kraftig og langvarig nok, og etterspørselen tilstrekkelig svekka, vil ikke disse faktorene holde prisen oppe, og oljeprisen vil falle.

Spørsmålet blir derfor hvordan den kapitalistiske verdensøkonomien vil utvikle seg. For tida er det ikke depresjon, men «en viss oppgang», (Se vurderinga i Lærebok i politisk økonomi, Forlaget Oktober, om perioden 1934—37). Dvs. at det er en viss vekst i bruttonasjonalproduktet, men kronisk underbeskjeftigelse i bedriftene. Veksten innen OECD er nå ca. 3 prosent. Oljekonsumet utvikler seg omlag i takt med bruttonasjonalproduktet, ifølge Petroleum Economist. Så lenge denne svake «oppgangen» fortsetter, og ingen nye svære oljekilder kommer til, trur ikke jeg på noe priskrakk. Men denne «oppgangen» vil bli avløst av krise før eller seinere. Om denne blir djup og langvarig, kan neppe oljeprisene opprettholdes, men vil synke.

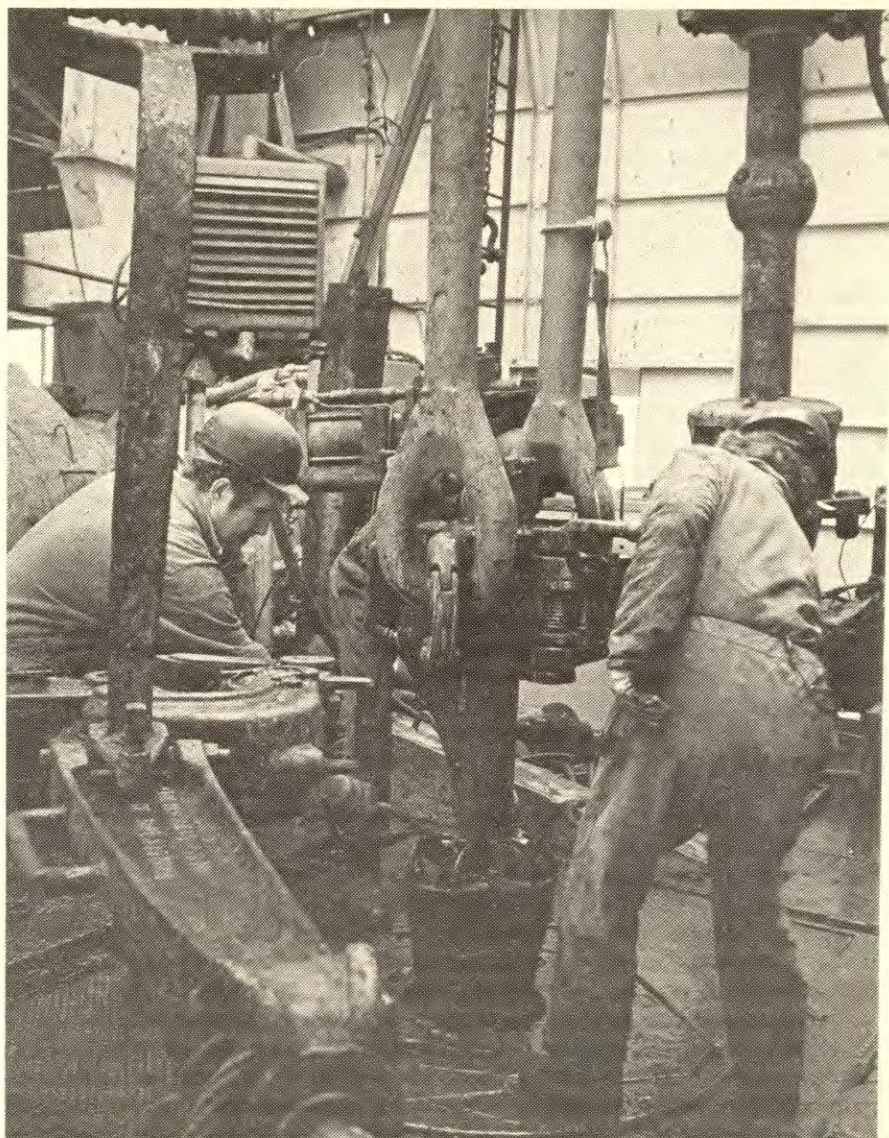
Men «oljeeventyret» må vurderes over en periode på minst 30 år. I et slikt perspektiv vet vi at prisene vil variere med de økonomiske syklene, med motsigelsen mellom imperialismen, særlig mellom supermaktene og den 3. verden. Men også av motsigelser innen den 3., 1. og 2. verden. Vi vet at vi også lever i en førkrigstid. En 3. verdenskrig vil endevende borgerlige prognoser og påvirke prisene meget sterkt. Dette vil ramme en krigsviktig ressurs som olje med full tyngde. Men krigen kan også utradere oljeproduksjonen helt for lang tid.

Uansett krever det svært grundige studier for å kunne si noe om oljepriser i åra framover.

Katastrofe for oljepolitikken?

Den 15. februar skriver Klassekampen at «mye tyder på at den internasjonale overproduksjon kan føre til katastrofe for regjeringas l nepolitikk». I artikkelen står det ikke noe sted at prisene vil rase så langt ned at olja ikke gir noe økonomisk  verskudd. Men av artikkelen «Det er du som må betale», kan en allikevel få dette inntrykket. Det snakkes om nedbetalinga av utenlandsgjelda på 100 milliarder, og det heter: «... hver tobarnsfamilie vil bli tvunget til å betale 10 000 kroner i året».

Vi må her skille mellom to saker: For det første er det alltid slik at arbeiderklassen betaler avdrag og renter på lån gjennom merverdien den skaper. Når markedet svikter, vil borgerskapet få vanskeligheter med å betale hele gjelda av den normale merverdien. De vil da ty til en ekstrautbytting som på ulikt vis vil redusere lønna. Men det er ikke det samme som at arbeiderklassen må betale hele utenlandsgjelda av lønna, hvilket igjen betyr at det ikke er skapt noen merverdi å ta av. På dette punktet er artikkelen i det minste uklar. Hvordan er så oljas betydning for betalinga av utenlandsgjelda? For det første skal ikke utenlandsgjelda utelukke betales av olja. Ingen har noen gang påstått det. Sjølsagt skal den betales av de sektorene som har tatt opp l na, nemlig sjøfart, industri osv. Det er lite trulig at de går på ryggen i den grad at det ikke blir noe  verskudd til å betale ned gjelda med. For det andre har vi oljas betydning. Kleppe har jo sagt at olja skal gi grunnlag for å ta penger på forskudd for andre sektorer, f.eks. helse/sosial osv. La oss derfor kort vurdere når «oljeeventyret» raser i grus. Hvor stort prisfall må til for at olja ikke kan bidra til å betale

Utvinnings tempoet skal opp — en av regjeringas metoder for å komme ut av krise.

OLJA OG KRISA

for andre sektorer, evt. ikke en gang sine egne utgifter.

Olja gir trolig overskudd

Ifølge statssekretær Tamburstuen i Olje- og Energidepartementet er det påvist utvinnbare reserver til en verdi av 750 milliarder kroner. Det vil koste ca. 100 milliarder å bygge ut feltet, i tillegg er det forventet driftsutgifter på 33 prosent av investeringene. Det vil altså bli et samlet kapitalutlegg på 130 milliarder. Røft regnet gir det et overskudd på 620 milliarder ifølge statens egne tall.

For at olja ikke skulle gi noe økonomisk overskudd, måtte den m.a.o. falle til ca. 1/6 av dagens nivå, og holde seg der i 20–30 år framover.

For at olja ikke skal gi profitt etter skatt med dagens skatteregler, må oljeprisen synke ca. 25 prosent, dvs. med om lag 3 dollars pr. tønne.

Dette betyr at det må ganske drastisk prisfall til for at oljeeventyret skal falle i grus. Sjøl om det kommer et større prisfall vil allikevel skattesenkninger sikre profitt, fortsatt drift og dermed overskudd til nedbetaling av lån.

Med dagens priser vil statens skatteinn-

tekter også bli meget store når produksjonen kommer i gang. Ifølge nåværende skatteregler er gjennomsnittsskatten på ca. 65 prosent. Det vil gi staten skatteinntekter på ca. 400 milliarder i feltenes levetid. Dette er den økonomiske reserven av akkumulert merverdi, som borgerskapet i Norge kan nytte til å manøvrere mer overfor krisa enn borgere i mange andre land.

I oljebransjen regnes derfor Nordsjøen fortsatt som god business: «Nordsjøen er et av verdens gunstigste områder, med frie markedspriser, gode avsetningsmuligheter og gode profitter pr. tønne på tross av høye skatter. Derfor vil Nordsjøen fortsette å tiltrekke oljeindustriens investeringer», (Petroleum Intelligence Weekly, 6.2. -78).

Når dette er sagt vil jeg gjenta at det vil komme kriser med prisfall, men også med oppgang og høykonjunktur, den 3. verden vil føre kamp for høyere priskrav. På denne bakgrunn mener jeg at det er sannsynlig at oljesektoren ikke bare vil gå med overskudd, men at den også kan bidra til å betale statsgjelda. Altså ingen katastrofe for oljepolitikken bare på grunn av olja.

Høyere utvinningstempo — resept mot krisa?

Det er regjeringas offisielle politikk å øke utvinningstempoet for å redde Norge fra krisa. Bl.a. foreslår Ulvesethutvalget

denne politikken for å redde stumpene til rederkapitalen som står bak skipsverftene. Er det noe i dette?

OLJA OG KRISA

Økonomisk reserve

På den ene sida kan oljeproduksjonen kortsiktig dempe virkningene av krisa:

— Ved at økte inntekter gir spillerom for å støtte kriseramma enkeltbedrifter som DNA-regjeringa ønsker skal overleve, f.eks. Tandberg osv.

— Ved at økte inntekter til staten gir midler til fonds av typen «Garantiinstituttet for Skip og Borerigger», «Kobberfondet» osv., som igjen støtter deler av kriseramma bransjer.

— Ved at økte skatteinntekter gir spillerom for å innrømme generelle lettelsener for kapitalen, f.eks. ved å senke eller ta bort investeringsavgiften.

— Ved at valutainntektene fra økt oljeproduksjon kan brukes til å finansiere de økte underskuddene i handelsbalansen.

— Ved at selve utbygginga av nye felter i Nordsjøen vil øke markedene for industrien i Norge, spesielt skipsverftene.

Men sjøl om olja på denne måten kan lindre noen av virkningene for kapitalen, kan den på ingen måte stanse krisa. Ikke bare fordi oljeinntektene rett og slett ikke vil strekke til, olja vil aldri utgjøre mer enn 5–15 prosent av bruttonasjonalproduktet, og kan derfor ikke kompensere for store svikt i industrien, hvor størsteparten av verdiene i Norge skapes. Men også fordi økt produksjon av olje og gass faktisk vil skjerpe krisa. Helt enkelt fordi det dreier seg om kapitalistisk produksjon som følger samme økonomiske lover som industrien ellers. Dette kommer vi inn på nedenfor.

Strukturendringer og arbeidsløshet

Sjøl på svært kort sikt vil økt utvinningstempo skjerpe krisa. Fordi de mo-

nopolene som investerer i olje, flytter kapital til den profitable oljesektoren, og dermed rasjonaliserer og sanerer andre sektorer.

Vi husker hvordan Borregaard la ned spinneriet med et par hundre ansatte i Sarpsborg, og samtidig satsa millioner på deltagelse i Rafnes og gjennom Saga på Statfjord-feltet og Noco på Valhall-feltet. I dag ser vi hvordan Orkla industrier permitterer og legger ned i Thamshavn og Løkken Verk, samtidig som de satser på Statfjord-feltet og Valhall-feltet gjennom Saga og Noco. Fordi over hundre svære norske monopoler satser på olje gjennom Noco og Saga, vil saneringa av bedrifter i uprofittable bransjer få stort omfang. Arbeidsløsheten vil øke tilsvarende. Dertil kommer sjølsagt at staten satser milliarder på Statoil og Hydros oljeproduksjon, samtidig som de strammer til i andre bedrifter de eier, f.eks. Strømmen Staal, Sydvaranger o.a. Innstramminga kommer sjølsagt også til å ramme helse-, sosial- og undervisningssektoren, når nye milliarder skal sprøytes inn i Nordsjøen.

Overproduksjon av kapital

Allerede i dag er det slik at de svære oljemonopolene er ramma av overproduksjon på raffineri- og tankskipsektorene. «De syv søstre» har oppover åra tjent milliardprofitter på råolje. Disse er igjen pløyd ned i egne svære tankskipslåter, raffinerier, pipe-lines, bensinstasjoner osv. I dag meldes det at Exxon f.eks. ikke kan sysselsette sine egne tankskip, men må få frakter på det åpne markedet, eller legge dem i opplag. Europas oljeraffinerier går for noe over halv kapasitet. Monopolene og statene i EEC krangler om

Condeep-arbeiderne ved Hinnavågen ved Stavanger var blant dem som måtte jobbe hardt for Aker-konsernet under høykonjunkturen — nå er framtida usikker.

hvem som skal skrote raffineriene sine.

I Nordsjøen regner oljemonopolene med en profitt på mellom 200—250 milliarder kroner etter skatt, hvis dagens priser og skatteregler holder seg. Statoil, Exxon, Hydro, Saga og Noco vil suge ut svære profitter. Denne merverdien vil bli plassert i nye Mongstad, nye Rafnes, i tankflåter, bensinstasjoner osv. Eventuelt i helt andre sektorer der oljemonopolene satser. Økt utvinningstempo vil derfor føre til overproduksjon i de sektorer hvor de svære oljeprofittene investeres. Denne overproduksjonen vil ramme svære deler av norsk industri, fordi de fleste viktige monopoler i industri, bank, forsikring og skipsfart har engasjert seg i olje.

Overproduksjon av råolje

Som vi allerede har slått fast er olja en

vare som andre og vil bli utsatt for overproduksjonskriser hvor etterspørselen ikke kan holde tritt med produksjonsevnene. Økt tempo i Nordsjøen vil styrke tendensen til periodisk overproduksjon og til prisfall i krisetider. Dette vil svekke statsinntektene og profitten i oljesektoren. Bli verdenskrisa langvarig og etterspørselen svak, kan prisfallet bli alvorlig — og krisa desto skarpere.

Verkstedindustrien faller for eget grep

En viktig del av regjeringas linje med økt utvinningstempo for å redde industrien fra krisa, er omstillinga av skipsverftene med produksjon av off-shore-utstyr til oljeindustrien. På kort sikt vil dette som sagt gi ekspansjon, men fordi dette er kapitalistisk produksjon basert på utbytting, fører den til større økning

OLJA OG KRISA

av produksjonsevnen enn kjøpekrafta hos arbeiderne i bransjen. Derfor vil dette sjølsagt også føre til overproduksjon. Dette har vi allerede sett i skipsverftskapitalen. Vi husker hvordan Aker og Norwegian Contractors (Condeep) satsa på supply-båter, rigger osv., under høykonjunkturen i 1974. Produksjonsevnen oversteg raskt markedet — krisa var et faktum.

Verftskapitalen reduserte kapasiteten og sparka hundrevis av folk (Norcon, Stavanger 1976—77), eller unnlot å bygge planlagte anlegg (Nordland Offshore, Sandnessjøen), eller truer med permitteringer i dag (Aker/Nyland Verksted). Slik vil det bli på ny — i minst like stor målestokk. Fordi verftskapitalen i andre kapitalistiske land også omstiller til offshore produksjon, skjerpes motsigelsen mellom salg og kjøp av slike varer. Heller ikke denne delen av «oljeindustrien» vil redde Norge fra krisa, tvertimot.

USA-imperialismen styrker grepet

Økt utvinningstempo betyr ei skjerping av USA-imperialismens grep om landet og utbyttinga av nasjonen. For det første fordi amerikanske oljemonopoler som Exxon, Conoco, Phillips og Amoco vil få store konsesjoner på utvinning av olje. For det andre fordi disse vil gå til de store US-bankene Chase Manhattan Bank, Morgan Guaranty Trust, First National City Bank, osv., for å låne til investeringer. Ganske enkelt fordi disse storbankene i stor grad kontrollerer oljemonopolene. Slik vil svære milliardverdier bli tapta ut av nasjonen. Dels som *profitt* til konsesjonshaverne, dels som *rente* på lån, som igjen innebærer en ekstrapåbyttning av arbeiderne.

Det er regna ut at denne imperialistiske utplyndringa vil komme opp i 136 milliarder etter skatt — basert på påviste reserver, utregna etter skatteregler og priser i 1975. Årlig vil derfor den disponible inntekten for Norge bli merkbart redusert, noe som vil skjerpe krisa i stats- og utenriksøkonomien. Dessuten vil lånepolitikken føre til at de store finansoligarkiene i USA, særlig Rockefeller og Morgan-gruppene som kontrollerer *både* de store oljemonopola *og* de store bankene, kan legge seg mer direkte opp i norsk oljepolitikk i langt høyere grad enn nå. Den dagen avdrag og lån eventuelt ikke kan betales på grunn av storkrise i oljebransjen eller verdensøkonomien, vil de kunne stille harde krav til den økonomiske politikken i Norge generelt. Økt utvinningstempo er derfor også en politikk for å underlegge Norge supermakta USA, økonomisk og politisk.

Oljeeventyret skjerper alle motsigelser

Innledningsvis tok artikkelen for seg to avvik, nemlig å undervurdere og overvurdere olja. Vi bør avsløre sosialdemokratenes talemåter om at olja løser alle problemer og fører til et «kvalitativt bedre samfunn». Vi må også gå mot ideer om at oljeeventyret er falt i grus. Vi bør innse at olja legger grunnlaget for en betydelig merverdiproduksjon. Hovedsida ved denne er at den vil skjerpe alle motsigelser og bringe kapitalismens fall nærmere. Den skiller seg således ikke fra kapitalismen allment. På kort sikt og under de nåværende forhold, er olja også en økonomisk reserve som gir borgerskapet i Norge større armslag enn borgerskapet i andre land.

S.J.

SKOROVATN

— dødsdømt samfunn!

For noen år sia ble gruvesamfunnet Knaben lagt øde fordi det svenske monopollet som eide gruva ikke fant drifta profitabel nok.

Nå når krisa herjer i kapitalismen vil vi få oppleve mange Knabener. Gruvesamfunnet Skorovatn i Namsskogan kommune i Nord-Trøndelag er et eksempel. Monopolet Elkem-Spigerverket hadde 24 millioner i netto-overskudd i 1977, allikevel skal Skorovatn strykes fra kartet fordi drifta ikke er lønnsom nok. Dette etter at konsernet har fått millioner i statsstøtte gjennom det såkalte Kobberfondet.

Artikkelen viser også hvordan de internasjonale kobbermonopolene gjennom kontroll av verdensmarkedet skaffer seg enorm politisk makt.

SKOROVATN

Kort historikk

Svovel- og kobberkisforekomstene i det såkalte Grongfeltet, som Skorovatn er en del av, har vært kjent siden før århundreskiftet. Fra starten av var det svovelkisen som telte mest økonomisk.

I 1912 starta Elektrokemisk sammen med fransk kapital A/S Grong Gruber for uttak av svovelkis i Gjersvik og Joma i Røyrvik kommune, nabokommunen til Namsskogan. I 1913 fikk Elektrokemisk og fransk kapital konsesjon på gruveretighetene i Skorovatn.

Svovelkisen ble eksportert via Sverige til Tyskland. Dette pågikk under hele den 1. verdenskrig (!).

I 1918 ble de franske interessene kjøpt ut. I dag er A/S Grong Gruber i Joma (Gjersvik ble ganske raskt nedlagt som ulønnsomt) et halvstatlig foretak hvor Elkem-Spigerverket har sin andel. De øvrige andelseierne er de halvstatlige foretakene A/S Sydvaranger og Årdal-Sunndal Verk.

Skorovatn er identisk med Skorovas Gruber, som eies av Elkem-Spigerverket, Grubedivisjonen.

I 1920-åra stod gruva stille på grunn av den alminnelige krisa i verdensøkonomien like etter den 1. verdenskrig. I 1932 kom gruvene i drift igjen.

Under hele den 2. verdenskrig ble gruvene drevet av tyskerne. I 1942–44 påbegynte tyskerne arbeidet med taubanen til utskipningshavna Kongsmo, et arbeid som ble utført av krigsfanger fra Jugoslavia. Denne taubanen ble brukt til utskipping av kis helt til for få år siden. Nå fraktes ferdigproduktet kobberkonsentrat med spesialbygde tankbiler.

Etter krigen stod gruvene stille helt fram til 1947. Da begynte Elektrokemisk

igjen å drive gruvene, i første omgang i form av forberedende arbeid i sommerhalvåret. På grunn av stor etterspørsel etter svovel ble det bestemt å trappe opp produksjonen. Den europeiske økonomiske samarbeidsorganisasjonen OEEC ønska å begrense importen av amerikansk svovel og henvendte seg direkte til Elektrokemisk. Den norske stat stilte garanti for et lån på 13 millioner kroner — om lag 2/3 av det beregnede investeringsbeløpet — og sommeren 1950 starta Elektrokemisk utbygginga av gruvene.

I mars 1953 kom gruvene i regulær drift etter utbygginga. I 1950- og begynnelsen av 1960-åra var Skorovatn rene «gullgruva» for Elkem (Elkem-Spigerverket ble til ved ei sammenslåing av Elkem og Christiania Spigerverk). På det meste var ca. 220 arbeidere ansatt i eller i tilknytning til gruvene. Nå er det under 130.

Men i løpet av 1960-åra ble det ulønnsomt å drive etter svovelkis. Svovel kunne skaffes mye lettere gjennom raffinering av olje. I Latin-Amerika ble det dessuten funnet store forekomster med ren svovel som var lett å vinne ut. Svovelkis ble uselgelig.

Elkem bestemte derfor at produksjonen skulle legges om til kobberkonsentrat, som er ca. 24 prosent rent kobber. Utgangspunktet er malm som inneholder 1,5–2 prosent kobber. Raffineringsprosessen skjer i et såkalt *flotasjeanlegg*. Dette anlegget stod ferdig i 1975. I tillegg til kobberkonsentrat blir det ved dette anlegget også produsert sinkkonsentrat.

Men dette flotasjonsanlegget rakk knapt å bli ferdigbygd før kobberprisene falt på verdensmarkedet. Siden 1975 har de kobberproduserende gruvene i Norge, Skorovas Gruber inkludert, blitt holdt i

Elkem-Spigerverket a/s i Manchester:

30 millioner spart i investeringer. Lønnskostnader under det halve

Ved etableringen av et stålverk i Manchester i England i 1975 sparte Elkem-Spigerverket hele 30 millioner kroner i investeringskostnader sammenlignet med et tilsvarende anlegg i Norge.

Anlegget i Manchester, «Greenfield»-prosjektet, beløp seg til ca. 70 millioner kroner minus 5 millioner som selskapet fikk i tilskudd (grants), altså 65 mill. kr. Om ES skulle ha bygget et like stort stålverk i Norge samme år, beregnet man investeringskostnadene til ca. 95 millioner kroner, inklusive 13 pst. investeringsavgift, opplyser direktør Erik Lundgaard i Elkem-Spigerverket til «Norges Industri». Både i Manchester og i Nydalen har ES produksjon av halvfabrikata, stållemner basert på omsmelting av skrapjern. For råvarer må bedriften i Manchester betale ca. 550 kr. pr. tonn. I tillegg kommer langt høyere pris for elektrisk kraft. I Norge er

beløpet langt lavere — ca. 512 kr. pr. tonn. Lønn og sosiale utgifter, eksklusive overtid, utgjør for operatører i stålverk og støpeanlegg, kr. 25,20 i England mot kr. 55,60 pr. time i Norge. De samlede lønnskostnader i Norge er altså dobbelt så høye som i England.

— Men lønn og sosiale utgifter utgjør ikke den største kostnadsfaktor ved vår produksjon, og bedriften i Norge har bedre produktivitet på grunn av større ovn, og derved større kapasitet, sier Lundgaard. Utgifter til administrasjon, salg og markedsføring kan ikke sammenlignes helt, men det er klart at disse kostnader er langt mindre i England — om enn ikke så markert som for direkte lønn.

Renteutgiftene har imidlertid ligget vesentlig høyere i England fra starten i 1975 og frem til idag. Dessuten var vi forpliktet til å ta opp lån i utlandet,

Direktør Erik Lundgaard i Elkem-Spigerverket a/s

hvilket medførte agiotap, forteller direktør Lundgaard.

— Årsaken til etableringen i Manchester var nærhet til markedet — en forutsetning når man bygger et minustålverk. Det var dessuten spådd en vekst i forbruket av armeringsstål i England. De erfaringer vi har til nå, er gode, men det er klart at heller ikke vi har unngått krisen på stålmarkedet. Likevel skal det sies at vi greier oss bedre enn de fleste. Det kommer bl. a. av at vi ligger konkurransemessig gunstig an, faktisk så gunstig at vi tar sikte på å utvide produksjonen, og vi har fått tillatelse til å bygge en miniovn til, forteller direktør Erik Lundgaard. ■

Denne lille artikkelen fra organet til Norges Industriforbund er ganske illustrerende. Elkem—Spigerverket styrker sin imperialistiske virksomhet i utlandet. Hvilken rolle spiller det vel om et norsk lokalsamfunn går dukken — lønnskostnadene er gunstigerere i andre land?

live ved hjelp av det såkalte Kobberfondet. Men senest i august i år vil Kobberfondet være tømt, og det er alt bestemt fra statens side at et refinansiert Kobberfond bare skal yte støtte til visse utvalgte kobbergruver. Skorovatn, Killingdal og Repparfjord, tre av de sju kobbergruvene her i landet, er ikke blant de utvalgte. Dette betyr at når Elkem-Spigerverket om et par år har avslutta oppryddingsarbeidet, vil Skorovatn mest sannsynlig bli en spøkelsesby.

Elkem og kommunen

I 1950- og begynnelsen av 1960-åra var Skorovas Gruber ei «gullgruve», med skyhøye overskudd. Men nå er filla vridd tørr, og Elkem-Spigerverket trenger den ikke lenger, slik situasjonen er. Konesjonen utløper ikke før i 1991, men det er klart at Elkem-Spigerverket ikke har noen som helst interesse av Skorovatn når gruvene har blitt stengt.

Tapet for Namsskogan kommune vil

Gruveinngangen til Skorovatn gruver øverst på bildet. På midten ser vi flotasjonsanlegget.

bli følbart. 1/3 av kommunens inntekter består i skattepenger fra de ansatte ved Skorovas Gruber.

Elkem sjøl har alltid vært null-skatteyter til kommunen, sjøl i de gode åra på -50 og -60-tallet. Dette har vært

SKOROVATN

mulig på grunn av Utbyggingsfondet for Nord-Norge, som ble oppretta av Stortinget i 1952. Målsettinga med dette fondet var å skape arbeidsplasser og å fremme næringslivet i Nord-Norge. Virkemidlene som ble tatt i bruk, var bl.a. *særskilte skatteregler*. Disse særskilte skattereglene tillot at bedrifter fikk overføre inntekter fra beskatning i den kommunen bedriften holdt til i, mot at disse inntektene ble brukt til investeringer i Nord-Norge. Slik fikk Elkem vesentlige tilskudd til finansieringa av Mosjøen Aluminiumsverk, mens Namsskogan kommune tilsvarende tapte store skatteinntekter.

Men kan trygt si at det norske sosialdemokratiets «solidaritet med utkantene» med minst like stor rett kan kalles solidaritet med monopolkapitalen — de små får betale for at de store skal få vokse.

Elkem-Spigerverkets distriktspolitiske alibi er de rentefrie lånene som Elkem gav til kommunen i begynnelsen av 1950-åra. Elkem betalte også utbygginga av elektrisitet i kommunen, men disse pengene fikk Elkem senere tilbakebetalt av staten. Men disse lånene var nok mer lønnsomme for Elkem enn det ville vært å betale skatt.

Elkem-Spigerverkets holdning til Namsskogan er arrogant og klar: — Kommunen har fått det de burde ha.

Kommunen og Skorovatn

Namsskogan er først og fremst en jordbrukskommune. De aller fleste av kommunens knapt 1500 innbyggere er sysselsatt i jordbruket.

Kommunen har drøye 200 industriarbeidsplasser. 2/3 av disse er tilknyttet Skorovas Gruber. Innen kort tid vil altså

kommunen miste om lag 2/3 av alle industriarbeidsplassene sine.

Helt fra begynnelsen av 1950-åra av har det vært kjent at gruvene i Skorovatn ville ha begrensa levetid — maksimalt fram til slutten av 1980-åra. Faresignalene om snarlig slutt på drifta i Skorovatn har blinka støtt og stadig de siste tre-fire åra. Men til dags dato har det sosialdemokratstyrte Namsskogan ikke lagt to pinner i kors for å skaffe nye og alternative arbeidsplasser til kommunen.

Også på såkalt ansvarlig hold i kommunen innser man dette. Og på «ansvarlig hold» er det klart at interessen for en slik løsning er minimal. Formelle argumenter som at det vil bli for dyrt å holde veien brøytta om vinteren o.l., skyves i forgrunnen. Kommunen er a.o. fullstendig innstilt på at Skorovatn vil bli en spøkelsesby.

Et favorittargument som går igjen både blant representanter for Elkem-Spigerverket og blant politikere på fylkes- og statsplan er at Namsskogan har et alvorlig «geografisk handikapp». Slike argumenter setter utvilsomt DNAs valgproklamasjoner om utbygging av utkantene i sitt rette lys.

Politikerne og Skorovatn

Politikernes holdning til Skorovatn er kort fortalt at ingen av dem vil ha noe med verken Skorovatn eller Namsskogan å gjøre. Dette gjelder fra statsråd Hauvik i Industridepartementet og nedover. I departementet legges skylda for manglende politiske tiltak på Nord-Trøndelag fylke, og i fylket legges skylda på departementet.

SKOROVATN

Det er nærliggende å gå ut fra at den politiske viljen og evnen til å redde Namsskogan og Skorovatn ikke finnes i det hele tatt. Dette er sjølsagt ingenting å bli forundra over. DNAs oppgave er å administrere Norge til beste for monopolkapitalen. Kapitalen tenker i strenge tankebaner om profitt og fortjeneste. Både Namsskogan og Skorovatn har forlenget blitt påhengt merkelappen «nedlegges grunnet ulønnsomhet».

Kobber og makt

Norge er et lite land både når det gjelder å produsere og å forbruke kobber.

Det finnes flere småsamfunn her i landet som er bygd opp rundt en eneste bedrift, ofte ei gruve.

Skorovatn er et slikt samfunn. Elkem-Spigerverket mener at dette samfunnet må nedlegges fordi gruvene ikke lenger lønner seg — underskuddet i Skorovas Gruber var ca. 9 millioner kroner i 1977. Overskuddet til Elkem-Spigerverket var på 24 millioner.

Det er ikke slutt på kobberet i Skorovatn. Det er kobber nok for kanskje 12 års drift — men det lønner seg ikke lenger. Det lønner seg bedre å nedlegge samfunnet med dets om lag 350 innbyggere.

Norsk kobberproduksjon utgjør omtrent 1/2 prosent av verdensproduksjonen, og eksporten er på godt under 75 000 tonn i året.

Økonomisk utgjør den norske eksporten lite hvis vi sammenlikner med et land som for eksempel Chile, hvor kobberet utgjør 80 prosent av eksporten.

De store kobberkonsernene Kennecott og Anaconda er begge hjemmehørende i USA, og er begge to av de største i ver-

den. De produserer hver for seg om lag fem ganger så mye kobber pr. år som hele den norske kobberproduksjonen, og det bare i sine anlegg i USA. I tillegg har begge store anlegg i utlandet.

I motsetning til Elkem-Spigerverket er Kennecott og Anaconda i stand til å påvirke verdensmarkedet for kobber.

De kortsiktige framtidsutsiktene for kobberprisene er dårlige. Dette skyldes i hovedsak én ting: overproduksjon. Tilbudet er større enn etterspørselen.

Alle økonomiske kriser fører nærmest lovmessig til konsentrasjon innfor en bransje. Litt enkelt kan vi si at de svakeste går dukken mens de sterkeste styrker seg — de er i stand til å overleve, og etterpå er det færre å dele markedet med.

— Flernasjonale selskaper som Kennecott og Anaconda har generell interesse av høye priser på ferdigraffinert kobber og forskjellige kobberfabrikata, for eksempel kobbertråd, men har interesse av lave råvarepriser.

— De råvareproduserende landa har interesse av høye råvarepriser. CIPEC-landa (en organisasjon bestående av de største kobberekporterende landa) Chile, Peru, Zambia og Zaire er alle land i den 3. verden og for utviklingsland å rekne. Kobberekporten utgjør størstedelen av disse landas nasjonalinntekt, i Chiles tilfelle 80 prosent, CIPEC-landa står for om lag 60 prosent av råvareproduksjonen i verden når det gjelder kobber.

Men sjøl om råvareprodusentene skulle eie sine egne kobberfelter, for eksempel etter å ha nasjonalisert dem, er de fremdeles bundet til de tidligere flernasjonale eierne med tusen bånd — økonomisk, avhengighet av teknologisk ekspertise, avhengighet av tilgang til markedet.

— Andre flernasjonale selskaper i an-

Arbeiderne i Skorovatn gruver er klar til å gå på kveldsskiftet. Hvis de ikke sjøl tar kampen opp og slås for arbeidsplassene sine går de en dyster framtid i møte.

dre bransjer har interesse av lave priser på for eksempel halvfabrikata. For eksempel *stålindustrien* bruker mye kobber til legeringer o.l. Bethlehem Steel og U.S. Steel — to amerikanske stålgi-ganter — er kjemper på sine områder og fullt i stand til å påvirke kobbermarkedet.

De flernasjonale selskapene er som regel de sterkeste. Da Salvador Allendes Unidad Popular-regjering nasjonaliserte det chilenske kobberet, var Kennecott i stand til å skape økonomisk kaos i landet. Kennecott beherska markedene og var i stand til å stenge Chile ute. I tillegg hadde Kennecott innflytelse i Verdensbanken slik at Chile ble nektet lån til egne investeringer.

Kennecott handla ut fra ønsket om å beholde størst mulig kontroll med verdens kobber. Hvis Chile hadde lyktes vil-

le det oppstå risiko for liknende tilfeller andre steder — det gjaldt å statuere et eksempel. (Nå forble kobberet nasjonalisert etter kuppet. Men både Kennecott og Anaconda ble innrømmet svære erstatninger, og oppnådde forskjellige andre fordeler i forhold til det chilenske kobberet.)

Råvareprodusentene ønsker som nevnt høyest mulig priser. CIPEC-landa har flere ganger prøvd å holde prisene i været ved bevisst å skjære ned sitt eksportkvantum. Men de flernasjonale selskapene har i stedet intensivert sitt kobberuttak andre steder i verden, for eksempel utvinner Kennecott kobber på Puerto Rico, på New Guinea og i Australia. Dessuten har Chile etter kuppet vist seg som en høyst illojal partner innafor CIPEC.

Når alt dette er sagt, trenger vi etter min mening bare å holde fast ved hoved-

SKOROVATN

HVA ER KOBBERFONDET?

Kobberfondet er statens krisehjelp til kobberprodusentene. Kobberprisene brøt sammen høsten 1974, og pr. 1978 er de kortsiktige konjunktursiktene fortsatt dårlige.

For å hjelpe kobberprodusentene ga så staten til sammen 100 millioner kroner i lån for driftsårene 1975 og 1976. Våren 1977 gikk så staten med på å stille garanti for et lån på 300 millioner kroner innafor ei prøvetid på tre år (1977, 1978 og 1979), de før nevnte 100 millionene inkludert.

Kobberfondet skal i prinsippet være sjølfinsierende. Gruvene plikter å innbetale 300 millioner kroner hvis kobberprisene tilsier det, men foreløpig er gruvenes økonomiske situasjon så svak (om ikke nødvendigvis produsentenes!) at staten i begynnelsen skyter inn pengene. Prisutviklinga på verdensmarkedet synes ikke å antyde at gruveene vil bli i stand til å betale tilbake disse pengene i overskuelig framtid.

Gruvene har krav på tilskudd fra Kobberfondet når prisene er mer enn 10 prosent under beregna produsentpris, og skal skyte inn når prisene ligger 10 prosent over. Til nå har pengene fossa ut av fondet uten at fem øre har blitt innbetalt. Alle norske kobbergruver (sju i tallet) ville vært nedlagt som underskuddsforetak hadde det ikke vært for tilskudd gjennom Kobberfondet. Men nå har det altså blitt for ille for staten. Senest i august er Kobberfondet tomt, og et nytt Kobberfond kommer ikke til å komme de svakeste gruveene til gode.

Kort og godt har Kobberfondets viktigste funksjon vært å sikre profitten til monopolene gjennom skattebetalernes penger.

Det er verdt å merke seg at et monopol som Elkem — Spigerverket som i 1977 hadde en omsetning på 2 665 millioner kroner og et offisielt nettooverskudd på 24 millioner kroner, har fått millioner i støtte. Når denne støtten ikke lenger er sikret er det kroken på døra, profitten må sikres andre steder.

konklusjonene: prisene reguleres av de flernasjonale selskapene. Kriser skyldes (ukontrollert) overproduksjon.

Men sjøl kriser er ikke nødvendigvis av det onde hvis «man» — for eksempel Kennecott eller Anaconda — er ressurssterk nok. Noen av konkurrentene blir eliminert.

Noen konklusjoner

Skorovatn-samfunnet legges ned fordi drifta ikke gir nok profitt. Dette skyldes hovedsakelig at det er overproduksjon av kobber i verden i dag. Det ligger ca. 2 millioner tonn kobber på lager rundt om i verden — dette tilsvarer om lag 25 prosent av verdensforbruket på årsbasis.

SKOROVATN

Økonomiske kriser skyldes overproduksjon. Kapitalismen er anarkistisk — når det er gode tider skal disse utnyttes maksimalt for å få mest mulig profitt ut av dem. Når lagrene er fulle og avsetningsvanskene begynner å stå i kø faller prisene og profitten synker — og da gjelder det for kapitalismen å velte byrdene av krisa over på arbeidsfolk.

Dette gjelder fullt ut for Elkem-Spigerverket og Skorovatn. Fra begynnelsen av 1950-åra har Elkem og deretter Elkem-Spigerverket høsta store profitter i Skorovatn. Dette har til og med skjedd nesten skattefritt, og på en slik måte at det har kommet oppbygginga av Elkem-bedriften Mosjøen Aluminiumsverk direkte til gode, slik at Elkem kunne få enda en kilde til profitt.

I 1974 kom de dårlige tidene. Hele den norske kobberindustrien ville ha røket over ende hadde det ikke vært statens hjelp gjennom Kobberfondet. Men pengene i Kobberfondet er bl.a. skattepenger innbetalt av hundretusenvis av arbeidsfolk. Arbeidsfolk «får lov til» å subsidiere monopolkapitalen slik at den ennå ei tid kan fortsette utsvettinga av arbeidskrafta.

Nå blir gruvene i Skorovatn, Killingdal og Repparfjord nedlagt. Dermed forsvinner om lag 260 arbeidsplasser.

Her skal jeg gjøre oppmerksom på at Elkem-Spigerverket har tilbudt arbeiderne arbeid innafor konsernet — hvis de er villige til å flytte til Mosjøen, Lista eller en av konsernets bedrifter ved Oslofjorden. Arbeidskraft er for Elkem-Spigerverket en vare som skal omflyttes etter behov, og da ikke etter arbeidernes behov. En arbeider som ikke vil flytte til for eksempel Lista må altså i verste fall «finne seg i» å bli gående arbeidsledig.

De politiske myndighetene med DNA-regjeringa i spissen viser også i denne saka hvem de ønsker å tjene. De har sjølsagt aldri pålagt Elkem-Spigerverket å ta av overskuddet sitt for å trygge arbeidsplassene i Skorovatn. Tvert om har de gitt konsernet lovhjemmel (Utbyggingsfondet for Nord-Norge) til skattefritt å bruke profitten fra Skorovatn til ekspansjon andre steder.

Dette kan DNA kalle «distriktspolitikk» så mye den vil — like fullt:er slikt å legge forholda til rette for monopolkapitalens utnyttning av folk og ressurser på monopolkapitalens premisser.

Igjen viser det seg at DNAs oppgave er å hjelpe kapitalen, ikke å skaffe arbeidsplasser til utkantene. Som så mange utkantstrøk er Namsskogan en fraflyttingskommune. Nedleggelsen av gruvene vil påskynde denne utviklinga.

J.K.

Kilder:

- 1) «The Multinational Corporation and the Nation State: The case of Anaconda and Kennecott in Chile», Al Gedicks og Magnus Haavelsrud.
- 2) Elktrokemisk A/S, Skorovas Grubers særtrykk av Bergverkenes landssammenslutning gjennom 50 år.
- 3) Årsmelding for 1977 fra Norsk Arbeidsmandsforbund.
- 4) Stortingsproposisjon nr. 130, 76/77.
- 5) Stortingsproposisjon nr. 155, 76/77.
- 6) «Kobber» av adm. dir. O. Husen i Kvartalsskrift fra Bergen Bank nr. 3/1977.
- 7) Arbeiderbladet 6/4-78.

LØNNSUTVIKLINGA 1970-1977:

Borgerskapets statistikker bløffer

Det som har skilt lønnsoppgjøret i 1978 fra mange av de tidligere oppgjøra etter krigen, er at kapitalismen er oppe i en alvorlig økonomisk krise. Markedene er metta og kapitalistene har vansker med å få solgt produktene sine. Alle tesene om den krisefrie kapitalismen, hvor en sterk statsmakt sikrer arbeidsplasser og omsetning, er ettertrykkelig blitt satt på plass av virkeligheten sjøl. I en slik periode skjerpes motsigelsene i kapitalismen. Borgerskapet prøver å velte byrdene av krisa over på arbeiderne. Lønnsnedslag og oppsigelser er deres metode for å løse krisa. På denne måten prøver de å holde profitten oppe, de vil kompensere manglende salgsinntekter med reduserte lønnsutgifter. Men som vi ser andre steder i dette nummeret, så skjerper disse «tiltakene» krisa i stedet for å løse den. Krisa biter seg sjøl i halen. Det blir stadig «nødvendig» med ytterligere lønnsnedslag og bedriftsnedleggelse for å sikre profitten, osv. osv. ...

Fordi kapitalismen er inne i ei alvorlig krise, har propagandaen fra borgerskapet for lønnsnedslag vært spesielt stor

i år. Regjeringa, NAF, LO, Industriforbundet, Arbeiderpartiet og nesten ei samstemmig presse har siden tidlig på høsten 1977 daglig sendt ut kraftsatser om hvor nødvendig det er å redusere bedriftenes lønnskostnader. Vi blir presentert en rekke tall, henta fra offentlige publikasjoner eller utarbeidet av NAF, som skal vise oss at lønningene har steget altfor sterkt de siste åra!!

Vi må møte dette utkjøret på to måter. Vi må avvise ideen om at arbeiderklassen kan få for høy lønnsøkning, det finnes ikke noen *rimelig* lønn for dem som skaper verdiene. Det eneste rimelige er at arbeiderklassen skal ha alt, skal drive produksjonen sjøl. For det andre er det nødvendig at vi ser på tallene som legges fram, og utfører alternative beregninger — for å avsløre falskheten i borgerskapets tall og for å skape klarhet der borgerskapet sprer kunstig tåke.

Tallene er falske

NAF påstår at det har vært en gjennomsnittlig økning av den disponible

LØNNSUTVIKLINGA

TABELLER OVER INNTEKTSUTVIKLINGEN 1970—1977

		1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Gjennomsnittlig reallønn, industri	Menn	100	106	107	111	119	128	130	130
(Kilde: NAF-statistikken)	Kvinner	100	107	110	113	122	133	137	139
Gj.snittlig disponibel reallønn, industri									
Inntekt 40 000 i 1977	Enslig	100	104,0	103,7	104,6	113,8	122,4	126,4	129,6
	Ektepar								
	2 barn	100	102,7	102,1	104,0	111,5	118,4	121,1	124,8
Inntekt 60 000 i 1977	Enslig	100	102,8	102,0	102,4	110,8	119,8	124,2	127,1
	Ektepar								
	2 barn	100	102,9	101,6	102,4	109,5	116,8	120,8	124,4
(Kilde: Aukrustutvalgets innstillinger)									
Disponibel reallønn, statsansatte									
(Kilde: NTL avd. 2-12) ¹⁾									
	Kontorassistent på topp,								
	Enslig (57 413 i 77/78)	100	99,1	95,5	94,7	100,0	107,3	108,6	109,2
	Adm. sekretær på topp								
	Enslig (68 951 i 77/78)	100	98,8	95,7	95,6	104,1	106,3	107,8	107,5
Inntektsutviklingen som skyldes tariffoppgjørene (gj.snittlige tariff tillegg, industri)									
Inntekt i 1977, 60 000 (28,85 pr.time)									
Reallønn (årslønn)		100	97,0	92,5	88,3	85,8	86,0	83,9	75,9
Disponibel reallønn:	Enslig	100	94,6	88,5	82,6	82,6	85,0	84,9	80,9
	Ektepar								
	2 barn	100	94,8	88,8	83,9	76,9	84,2	89,0	81,4
(Kilde: Aukrustutvalget 1978)									
Konsumprisindeksen		100	106,2	113,9	122,4	133,9	149,5	163,2	178,0
Netto nasjonalprodukt (volum)		100	104,3	110,3	114,7	120,2	125,2	131,8	136,3

¹⁾Tallene gjelder tariffperioden. Dvs. at perioden 70/71 er satt lik 100, og at siste kolonner er for perioden 1977/1978.

LØNNSUTVIKLINGA

reallønna fra 1973 til 1977 på over 20%. Vi har laget en tabell hvor vi ser på utviklingen siden 1970 for en rekke forskjellige mål på lønnsutviklingen. Vi har sett på tallene fra Aukrust-utvalgets innstilling for utviklinga av den disponible realinntekt for spesifiserte inntekts- og sivilstandgrupper. Disse talla har blitt markedsført offensivt i både nasjonalbudsjettet og LOs organ Fri Fagbevegelse.

Talla bygger på NAFs statistikk for gjennomsnittlig årslønn for voksne industriarbeidere, og all lønnsglidning er tatt med. Vi har sammenlikna den med tall for kontorassistenter og for sekretærer (topp ansiennitet) fra NTLs avdeling ved Statistisk Sentralbyrå.

Aukrust-utvalgets tall gir 25—30% økning siden 1970, NTLs tall bare en økning på 8—9%. Forskjellen her skyldes vesentlig den såkalte lønnsglidningen i staten, gjennomsnittet blir fort misvisende når stillingsstrukturen endres. NTLs tall viser derfor mye bedre virkningen av selve lønnsoppgjørene, og vi ser klarere hvordan det går for de lønns-takerne som er avhengige av lønnsoppgjørene, og som får liten eller ingen lønnsglidning.

Enda verre i den private sektor

De som jobber i den private sektor og ikke får lønnsglidning faller enda dårligere ut. For en arbeider som de siste åra bare har mottatt tariff tilleggene er det rene katastrofen.

Vi bruker igjen Aukrust-utvalgets egne tall og korrigerer for arbeidstidsforkortelsen for å få utviklinga i årslønna.

Nå vil sikkert noen innvende at det ikke er så mange som bare får «gjennomsnittlig tariff tillegg». Og det kan være riktig nok. Men tabellen nedenfor viser tydelig hvilken rolle tariffoppgjørene har spilt de siste åra: De har ført til nedgang i disponibel reallønn. Når noen grupper likevel har fått økt sin disponible lønn, så skyldes dette lønnsglidningen og ikke tariffoppgjørene. Dette er et viktig poeng, fordi vårens oppgjør — med lønnsnemnd — spesielt har rammet dem som er avhengige av skikkelige tariff tillegg.

Utbygtinga har økt hele tida

I tillegg til de forskjellige tallene for lønnsutviklinga har vi satt opp tall for nettonasjonalproduktet. Tallene viser den reelle økningen, korrigert for prisstigninga. Fra 1970 til 1977 har m.a.o. verdiskapinga økt med 36,3%. Lønnsutviklinga har på ingen måte en tilsvarende utvikling. Selv ikke Aukrust-utvalgets tall kommer i nærheten av dette. Det betyr at arbeiderne, uansett hvordan vi rekner lønnsutviklinga, har fått en stadig mindre del av de verdiene de skaper. Utbygtinga har økt hele tida.

«Vi priser oss ut av markedet»

Dette har kanskje vært hovedpåstanden i borgerskapets offensiv for lønnsnedslag. Fordi det går an å vise at lønnsøkninga i 1970-åra ikke har vært spesielt stor og på ingen måte holdt følge med verdiskapinga i samfunnet, har borgerskapet lagt hovedvekt på at «vi

Statens sultekunstnere

Gamlingen: Bare spænd til! Noen huller fra eller til spiller ingen rolle naar det gjælder statstjenestemændene!

Lønnsnedslag og pratet om «å spenne inn livreima» er ikke nye fenomen for arbeiderklassen. Denne tegningen er henta fra vittighetsbladet *Rebell* i 1921.

taper markedsandeler i utlandet, på grunn av den høye lønnsutviklinga i Norge».

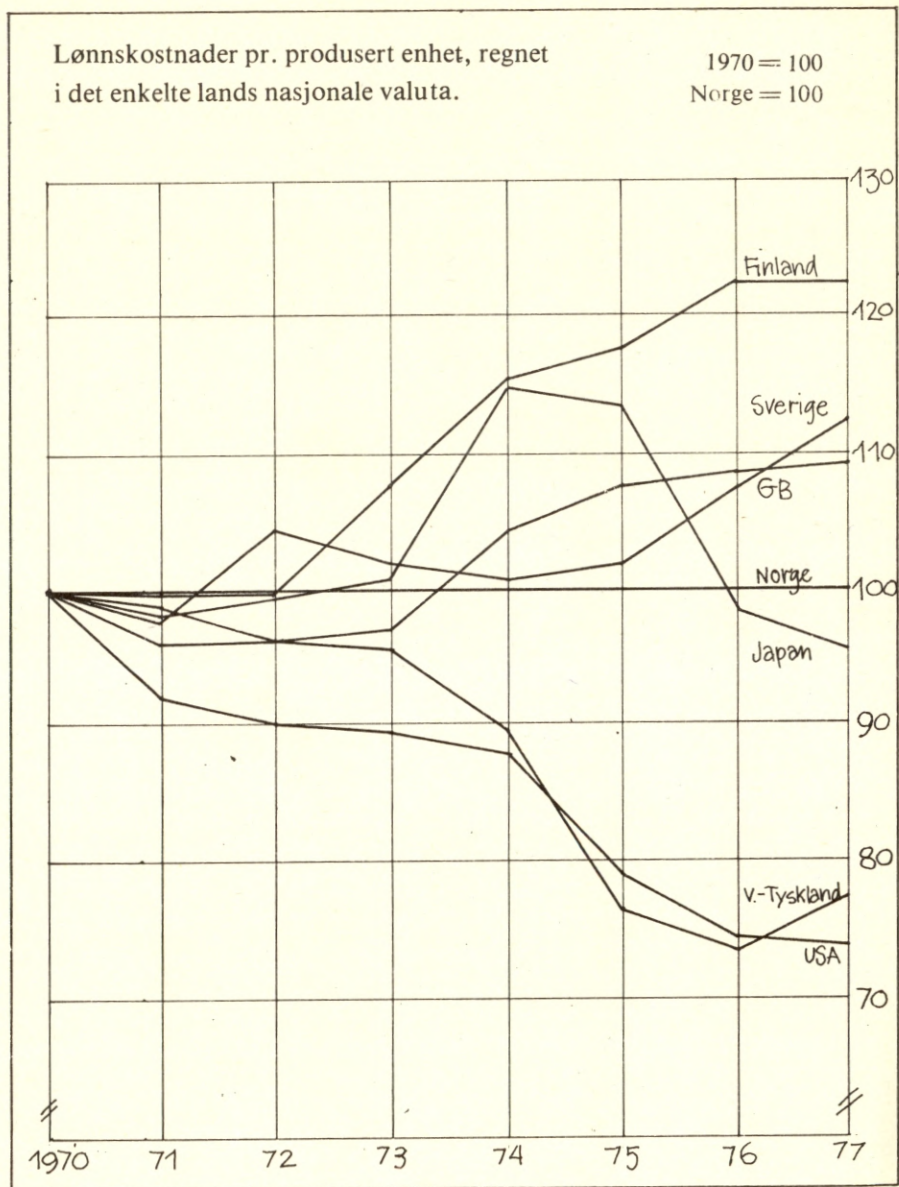
Før vi ser på de konkrete talla vil vi nok en gang peke på at årsaken til krisa ligger i at *markedene* er blitt *mindre*. Det er nettopp dette som skaper krisa. Sjøl med de samme markedsandeler vil omsetninga gå ned, fordi krisa gjelder hele den kapitalistiske verden og ikke bare Norge.

Tallene viser igjen et helt annet bilde enn det borgerskapet og dets regjering vil ha oss til å tro. Av den kostnadsøkningen som eksportbedriftene har hatt skyldes bare ca. 1/4 økte lønnskostnader. Resten

skyldes endret bytteforhold pga. valuta-kursforandringene. Et diagram fra Aukrust-utvalgets rapport i år (NOU 1978:14) gir en god illustrasjon av dette. Holder vi kursendringene utafor ser vi at lønnsutviklinga i Norge ligger omtrent midt i feltet, sammenlikna med andre vestlige industriland, de land vi «vanligvis sammenlikner oss med». Og det er ingen grunn til at vi skal ligge lavere.

Avkledd all svada — det er arbeidsfolk som skal betale for den krisa som kapitalismen sjøl har skapt. Kamp for solide lønnsøkninger må fortsatt være et viktig krav i arbeiderklassens kamp mot krisa.

LØNNSUTVIKLINGA

KRISE BETYR:

Angrep på helse- og sosialsektoren

Krisa innebærer angrep på helse- og sosialsektoren. Denne artikkelen viser hvordan oppbyggingen av trygdesystemet har blitt brukt til å ta store deler av den yrkesaktive befolkninga ut av produksjonen. Dette bidrar til å dekke over den reelle arbeidsløsheten og fungerer slik at borgerskapet sikres den friskeste og mest effektive arbeidskrafta. Arbeidsfolks skattepenger finansierer trygda for dem som blir tatt ut av produksjonen.

Angrepene vi nå ser på helse- og sosialsektoren ytrer seg både i form av forsøk på å skjære ned størrelsen på trygd, pensjoner etc. og forsøk på å legge ned institusjoner og sykehus. Staten har skjøvet mye av ansvaret for dette over på fylkene som har overtatt driften av sykehus. Uansett hvem som står bak angrepet er resultatet det samme: Nok et forsøk på å la arbeiderklassen betale kapitalismens krise.

Økning i sosialutgiftene — resultat av skjult arbeidsløshet og utstøting av brukbar arbeidskraft

Siden 1950 har monopolkapitalen i Norge, med støtte av et aggressivt, monopolvennlig sosialdemokrati, klart å øke utbyttinga av arbeidskrafta til *et kvalitativt nytt nivå hvor direkte ødeleggelse av arbeidskrafta som produktivkraft er en forutsetning for produksjon av merverdi.*

Dette nye nivået ble nådd i løpet av 1960-åra gjennom etableringa av et system hvor en stadig voksende andel av arbeidskrafta støtes ut av produksjonen for alltid og hvor midlertidig utstøting pga. hard slitasje er hyppigere enn før.

Dette ser vi klart i forholdet mellom utviklinga av produksjonen og endringa i sysselsettinga i tidsrommet 1950—1970.

Regnet i faste priser ble bruttonasjonalproduktet fordoblet fra 1952 til 1968, dvs. at verdien av de samlede varer og tjenester som ble produsert i Norge i 1968 var dobbelt så høy som 16 år tidligere. Og veksten var aksellererende. Den gjennomsnittlige årlige vekstrate for 1950-åra lå på 3,5%, mens for 1960-åra steg den til hele 4,7%.

I samme tidsrom som nasjonalproduktet ble fordoblet steg antall årsverk med bare 5%, slik at veksten nesten i sin helhet skyldes økt produktivitet, dvs. mer intensiv utnyttning av arbeidskraften.¹ Økning i antall årsverk holdt imidlertid ikke tritt med økningen i folketallet, for i perioden 1950—1970 sank den yrkesaktive

del av befolkningen fra 56 til 47%.²

Denne nedgangen i den yrkesaktive andel av befolkningen har flere trekk som peker i samme retning:³

- 1) Nedgangen gjelder bare den mannlige del av befolkningen.
- 2) Nedgangen skjer i samtlige aldersgrupper av menn.
- 3) To deler av nedgangen skjer i tidsrommet 1960—70, da den økonomiske vekstraten lå nesten en halv gang over vekstraten i 1950-årene.
- 4) Bortimot all nedgang i andelen av yrkesaktive menn i aldersgruppen mellom 50 og 69 år skjer i tidsrommet 1960—70.

Drivkrafta i denne utviklinga er utvilsomt storindustrien. Når Norge — til tross for innføringa av 9-årig skole og enorm økning av utdanningskapasiteten i de videregående skolene — ved inngangen til 70-åra har en arbeiderklasse hvor gjennomsnittsalderen er lavere enn på mange tiår skyldes det den enormt økte utbyttinga!

«Den alminnelige samfunns- og næringsmessige strukturendring, teknifisering og rasjonalisering stiller krav til fleksibilitet, teknisk kunnskap, omstillingsevne og tempo som eldre ofte ikke er i stand til å tilfredsstille.»⁴ Profitten blir større med yngre, bedre skolert og fysisk og psykisk sterkere arbeidskraft. Dagens helse- og sosialvesen, finansiert over

En del av sosialutgiftene sikrer trygd til uføre, en rettighet som arbeiderklassen har tilkjempa seg. Trygdesystemet blir imidlertid også brukt til å støtte brukbar og arbeidsvillig arbeidskraft ut av produksjonen for alltid.

offentlige budsjetter, sikrer at arbeidskraft «som ikke holder mål» tas hånd om, og moderne produksjonsapparat sikres «første sortering» av arbeidskraft.

Sterk økning av antall trygdede

I mellomkrigstida ble arbeidere som ble utstøtt av produksjonen en del av den industrielle *reservearme*. I dag blir en stadig større andel utstøtt for *alltid*. Utbyggingen av folketrygden i 1960-åra sikret monopolkapitalen en politisk akseptabel løsning på de sosiale problemene som oppstår av dette bruk- og kastesystemet for arbeidskraft.

Andelen av befolkninga som er på

trygd er økende. I 1969 var 13,9% av befolkninga registrert som mottakere av pensjon eller stønad gjennom folketrygden. I 1975 hadde andelen økt til 17,8%.⁵ I tillegg kommer de som er midlertidig utstøtt av produksjonen — som mottar ytelser i form av sykepenger og arbeidsløshetstrygd.

Dette er i virkeligheten snakk om ødeleggelse av arbeidskraft som produktivkraft i et masseomfang som vi ikke har sett maken til tidligere. De fleste av disse er i full stand til å utføre et arbeid, og det store flertallet av dem ønsker sannsynligvis å arbeide. Slik som det nå er blir de ikke engang registrert som arbeidsledige, noe som innebærer en forfalskning og

SOSIALSEKTOREN

forskjønning av arbeidsløshetsstatistikken.

På denne måten har det norske borgerskapet sikret seg en gunstig kombinasjon

av moderne industrideknologi og den best skolerte og friskeste arbeidskrafta som er tilgjengelig i et høyt utvikla industrialisert land.

Krise betyr kamp om sosialbudsjettet

I tråd med borgerskapets politikk om å la det arbeidende folket betale for kapitalismens krise vil det alltid komme angrep på helse- og sosialsektoren. Det vil arte seg på mange vis, bl.a. i form av forsøk på å redusere størrelsen på trygd og sosiale ytelser. Dette ser vi nå bl.a. ved at valgløftene til pensjonistene går i glemmeboken. Vi ser også at angrepet kommer i form av forsøk på å legge ned lokale sykehus, stenge hele avdelinger på andre sykehus osv.

I alle kampsaker er det viktig å analysere hvem fienden er slik at vi vet hvor kravene skal rettes. Ofte er det nærliggende å rette kravet til staten da statsbudsjettet regulerer rammene for de fleste tiltak innen helse- og sosialsektoren. Utgiftene til sosiale tiltak, hvor pensjonsytelsene utgjør mesteparten, krevde i 1976 28% av de offentlige utgiftene i Norge. Helsestellet la beslag på 14,5%.⁶ Samlet er dette en så stor del av de offentlige utgifter at ethvert forsøk på innstramninger vil få store konsekvenser for hele helse- og sosialsektoren.

Staten har i økende grad desentralisert ansvaret for deler av helsesektoren til fylkesnivå for dermed å fri seg fra ansvaret for angrepet på helse- og sosialtil-

budet for arbeidsfolk og for å slippe å ta støytten for rasering av arbeidsplasser innafra sektoren.

Dette er f.eks. tilfelle med sykehusene.

Fylkene driver sykehusene

Etter lov om sykehus er det nemlig fylkene som skal eie og drive sykehus. I den opprinnelige lovteksten var det bestemt at folketrygden skulle finansiere 75% av sykehusutgiftene de første årene, deretter 85%. Denne ordningen ga fylkene gode økonomiske muligheter for utbygging og drift — for gode mente staten som grep inn:

Først gjennom begrensninger av tallet på nye stillinger (stillingsramme), så ved å fryse fast refusjonssatsen på 75% og deretter senke den til 50%. Reduksjonen av refusjonsprosenten ble kompensert ved at kommunene slapp premie på folketrygden på 2,25%, noe som i øyeblikket ga kommunene en mindre gevinst.

Det som nå skjer er at fylkene skal få hele det økonomiske ansvaret for sykehusene gjennom et system med rammebevilgninger. Dette betyr at mens de midlene fylkene tidligere fikk fra folketrygden

Staten har skjøvet ansvaret for sykehusdrifta over på fylkene. Fylkene har høyst forskjellig økonomi, og resultatet blir forverring i sykehustilbudet — tiltak som rammer både ansatte og pasienter.

var øremerket til sykehusene, vil sykehussektoren etter det nye systemet bli en av flere poster på fylkesbudsjettet. Den vil derfor automatisk bli gjenstand for prioritering mot andre formål både inn- og utover helse- og sosialsektoren.

Det økonomiske ansvaret er dermed fordelt på 19 fylker med høyst forskjellig økonomi og nivå i sykehustjenesten. Fylkenes mulighet til å klare en slik finansiering er langt dårligere enn statens. Den viktigste finansieringskilden er skattepengene, noe som sjølsagt innebærer at det arbeidende folket til syvende og sist betaler regninga. Dessuten har de fleste stedene alt i mange år benyttet seg av høyeste tillatte skatteøre, det er rett og slett ikke mer å hente økonomisk på den fronten.

Pasienter og ansatte får svi

Dette betyr at fylkene vil prøve seg med innsparinger på sykehusenes driftsbudsjetter og regelrett nedlegging av sykehus. Siden lønnsutgiftene utgjør 75% av de totale omkostninger, vil angrepet som oftest komme i form av innskrenkninger i bemanningen og forverrede forhold for de ansatte, noe som igjen vil gå utover pasientene.

Staten frigjør på denne måten statlige midler fra helsesektoren samtidig som fylkenes økonomi setter klare grenser for hva som kan disponeres til helseformål. Prioriteringen av økonomien i de enkelte fylkene blir sjølsagt heller ikke foretatt ut fra arbeiderklassens interesser. Staten har kort og godt overlatt til fylkene å

SOSIALSEKTOREN

skvise arbeiderklassen maksimalt. Oslo — som slett ikke er noen fillefrans sammenlignet med andre kommuner — har i tråd med denne politikken alt begynt å gå nye veier for å finansiere de økte utgiftene. Tjenester som hittil har vært «gratis» (dvs. finansiert gjennom skattepengene) blir nå belagt med en ekstra avgift. Kloakkavgiften er det mest kjente eksempelet på dette. Dette er en finansieringsmåte som rammer de svakest stilte i enda høyere grad enn momsen.

Når krisa medfører lønnsnedslag for store grupper i arbeiderklassen og småborgerskapet, vil dette igjen innebære at skattegrunnlaget for fylkene og primærkommunene skrumper inn. Den økte arbeidsløsheta virker i samme retning. Dette vil i sin tur bety høyere beskatning og stadig nye avgifter. Det vil også komme nye trusler om nedlegging, ofte vil det ramme deler av sektoren som står politisk svakest. Et ferskt eksempel på dette er angrepet på Bjerketun behandlingshjem i Akershus.

Hvor vil angrepene komme?

Innen helse- og sosialsektoren er det helsesektoren som utgjør tyngdepunktet både økonomisk og for antall ansatte. Helsevesenet sysselsatte i 1975 5,5% av den yrkesaktive befolkning og la beslag på 7% av bruttonasjonalproduktet. Til sammenligning kan nevnes at sysselsettinga er omtrent den samme som i

jordbruket og at andelen av bruttonasjonalproduktet var høyere enn den *samlede* primærnæringa. De ansatte i helsesektoren må derfor regne seg som spesielt utsatt når staten og borgerskapet kommer med sparekniven neste gang.

Når det gjelder sosialsektoren, går mesteparten av bevilgningene til pensjoner og trygdeytelser. Angrepet på sosialbudsjettet vil da som regel være et angrep på størrelsen av trygd og sosiale ytelser. I dag er *et* slikt angrep under oppseiling: Striden rundt Leveraas-utvalgets utredning om opptrappingsplan for pensjonene i folketrygden dreier seg om beløper på milliardnivå. Det er her mest sannsynlig at et angrep vil komme i form av forsøk på å skjære ned *størrelsen* på den enkelte ytelse — snarere enn hvem som skal ha *rett* til ytelse. Et angrep på f.eks. husmødres rett til uføretrygd vil kreve atskillig lengre politisk forberedelse i form av trygdehets etc.

Det er likevel ingen grunn til å ha illusjoner om at den massive trygdehetsen fra tida 1968—63 ikke kan komme igjen. Som de fleste vil huske var ugifte mødre og uføre fritt vilt i borgerpressas spalter.

Uansett må alle angrep på helse- og sosialsektoren avvises. De enkelte grupper trygdede må reise krav om økning i satsene som i alle fall tilsvarer prisstigning og inflasjon. Det må reises kamp mot alle forsøk på nedlegging av sykehus/behandlingshjem og de ansatte på disse stedene må kjempe mot oppsigelser og lønnsnedslag.

H.L.

Noter:

- 1) Fredrik Engelstad: Økonomisk vekst i Norge etter krigen, Kontrast nr. 3 og 4—1971.
- 2) Sosialt Utsyn 1977, tabell 4.1.

SOSIALSEKTOREN

3) Sosialt Utsyn 1977, tabell 4.5. Prosent yrkesaktive blant menn i ulike aldersklasser.

Alder	Menn		
	1950	1960	1970
15(16)—19 år	72	54	36
20—24 år	87	82	78
25—29 år	95	94	90
30—39 år	98	98	96
40—49 år	98	98	95
50—59 år	96	96	90
60—64(66) år	89	88	76
65(67)—69 år	74	71	50
70 år og over	25	17	7
Alder i alt	87	83	75

Yrkesaktive, i alt 1 000 1060 1085 1058

4) Fra innstilling om spesielle sysselsettingsproblemer blant eldre arbeidstaker 1968, s. 51.

5) Sosialt Utsyn 1977, tabell 10.1.

6) «Hva gikk skattepengene dine til i 1976?» Brosjyre utarbeidet av Finansdepartementets Informasjonstjeneste, Oslo 1977.

NY STUDIESIRKEL FRA RØD UNGDOM

OKTOBER

3 møter:

- **SOSIALISME - JA!**
- **KAPITALISME - NEI!**
- **VERDEN I OPPRØR**
- **SKOLEN**

**~ Skal brukes av ungdom
som har vært lite borti
politisk arbeid før.**

Nynorsk og bokmål

Pris kr.6,-